

A vádalku térnyerése az európai államokban

MIKÓ-KIS ANITA
doktoranda

Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

1. Bevezetés

Az Egyesült Államokban napjainkra a büntetőeljárások 90–95%-a zárul le a vádalku valamelyik formájával, államonként alig mutathatóak ki eltérések a százalékos adatokban. A legtöbb vádalkut az elmúlt években Illinois és Kalifornia államokban kötötték, de többi állam is csak néhány százalékkal marad el e mögött.¹

Európa államaiban a legalitás elvének köszönhetően az ügyészeknek egészen a közelmúltig nem volt meg a lehetőségük, hogy mérlegelhessék bizonyos ügyekben egyezség vagy megállapodás megkötését a terhelttel, hanem minden esetben, ha a feltételeket megalapozottnak látták vádat emeltek, vagy az állam büntetőhatalmának érvényesítése végett vádat kellett emelniük, akár egyetértettek ezzel a büntető eljárásjogban régóta bevált elvvel akár nem.

Meglátásom szerint rövid magyarázatra szolgál, miért van jelentősége a vádalku térnyerésének a vizsgálatára az egyes európai államokban, amelyet megelőzően röviden a legalitás és opportunitás elvének különbségeire, illetve a két elv mentén kialakult jogrendszerek eltéréseire szeretnék rámutatni.

A legalitás elve és az opportunitás elve a büntetőeljárásnak olyan alapelvei, melyek kapcsolatban vannak egymással, de ezen elvek a mentén Európa államaiban történetileg másfajta arcot mutatott a jogfejlődés. Európa legtöbb államában hagyományosan a legalitás elvére épül a jogrendszer, a legalitással szemben a másik rendszer, mely alapján az államok felépítették és működtetik büntetőeljárásaikat, az opportunitás elve, és ez az egyes államok büntetőeljárásai rendszerében nagyon eltérő intézmények kialakulásához vezetett.

1.1. A büntetőjogi megállapodásokról röviden a legalitás és opportunitás elvének tükrében

A büntetőeljárás során kötendő megállapodások kérdése körében hangsúlyozni kell, hogy a legalitás elvére épülő jogrendszerekben számos vitás kérdést merül fel a vádalku alkalmazásakor az alábbiak miatt:

- a legalitás a büntetőeljárásban az követelmény, hogy a bűn ne maradjon megtorlás nélkül, azaz az arra hivatott szervek lehetőleg minden bűncselekményt derítsenek fel és felderített bűncselekmények elkövetői a büntető-törvények alkalmazása során úgymond elnyerjék „méltó” büntetésüket. Az a tény, hogy ezen tevékenység a hatóságok feladata, az a legalitás elvéhez

¹ Jacqueline E. Ross: *The Entrenched Position of Plea Bargaining in the United States Legal Practice*; In: *Law and Society*, 2006/ I. sz. 717. o.

szorosan kapcsolódó officialitás elvéből fakad. Ezen kérdéskört vizsgáló jogászok közül Farkas Ákos szerint a legalitás elve az a kötelesség, hogy a nyomozó hatóságok minden esetben indítsanak el a nyomozást, az ügyész minden esetben emeljen vádat, a bíróság meg ha bizonyítást nyer a bűncselekmény elkövetése szabjon ki büntetést.²

- vannak olyan szerzők, akik a legalitás és opportunitás kérdéskörét az ügyészség és az állam kapcsolatából kiindulva vezetik le. Az ügyész számára biztosított mérlegelési jogkör terjedelmét nagymértékben meghatározza az, hogy az államok a legalitás vagy az opportunitás elve alapján rendezték-e be büntetőeljárásukat. Ennek fényében a legalitás rendszereiben kiszámíthatóbb a büntetőeljárás, ugyanakkor kizárják a diszkrecionális jogkör gyakorlását, egyúttal biztosítják az ügyészségek függetlenségét.³ Az opportunitás rendszereiben az ügyészek jóval szélesebb diszkrecionális jogkörrel rendelkeznek, de az állam is nagyobb befolyással van az ügyészségek működésére, az ügyészség a végrehajtó hatalomtól nem független. A végrehajtó hatalom befolyása útján igyekeznek az államok biztosítani, hogy az állampolgáraik egyenlő bánásmódban részesüljenek a vádhatóság részéről – ugyanakkor számos amerikai jogtudós tanulmánya alapján ez az állam által biztosított biztonsági háló korántsem tökéletes.

A legalitással szemben az opportunitás a társadalmi érdekekre hivatkozva, vagy a terhelt társadalomba való visszavezetését elősegítendő, bizonyos esetben praktikusabbnak tartja a büntetőjogi felelősségre vonás mellőzését vagy más útra terelését. Az opportunitás elve alapján az ügyész szabadon dönthet célszerűségi szempontok alapján a vádemelés megszüntetéséről vagy meghatározott feltételek mellett a vádemelés elhalasztásáról. Általánosságban erre sor kerülhet, például társadalomra csekély mértékben veszélyes bűncselekmények esetén, például családon belüli konfliktusoknál, ahol a büntetőeljárás több kárt okozna, mint hasznot.

A jelentős ügyteher növekedés, az elkövetett bűncselekmények egyre szélesebb skálája, illetve a bűncselekmények nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változása, új típusú bűncselekmények megjelenése (például: a kábítószerezéssel visszaélés megjelenése és gyors elterjedése) valamint a rendelkezésre álló állami források hiánya arra készteti a büntető igazságszolgáltatási rendszereket, hogy a büntetőeljárás különböző szintjein szűrőket működtessenek, amelyek csak az ügyek egy részét engedik tovább, s így tehermentesítik a rendszer további elemeit.⁴ Az első ilyen szűrő szerepet betöltő igazságszolgáltatási szereplő az ügyész, aki ahhoz, hogy a szerepét megfelelően el tudja látni a hatáskörét kellett kibővíteni. Ahogy azt az Európa Tanácsi Ajánlások is szorgalmazták, ki kell terjeszteni az ügyész diszkrecionális jogkörét, hogy különösen a csekélyebb jelentőségű ügyek ne kerüljenek bírósági szakba, hanem maradjanak ügyészi szakban. Kiemelendő ezek közül az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87)18. számú ajánlása, amely ajánlásokat tartalmaz a nyomozati, vádemelési szakra a bírósági tárgyalásokkal bezárólag, a büntetőeljárás egyszerűsítésére.

² HERKE Csongor: *Megállapodások a büntetőperben 148–149. o. Monográfia, Pécs, 2008.*

³ Malcolm M. Freelye: *Perspectives on plea bargaining*, In: *Law and Society*, 1979/I. sz., 210. o.

⁴ MISKOLCI László: *Egy konferencia tanulságai, avagy a magyar büntetőeljárás továbbfejlesztésének az ügyész-e a kulcsszereplője*. In: *Ügyészek Lapja*, 2001/1. sz. 20. o.

A Miniszteri Bizottság ezen ajánlásban rámutat arra, hogy a büntetőügyek elhúzódása rossz fényt vet a tagállamok büntető igazságszolgáltatására és ennek elkerülése érdekében ajánlásokat tesz a büntetőeljárás minden ügyszakában a büntetőeljárás egyszerűsítésre és alternatív büntetés kiszabási módokra.

A Miniszteri Bizottság ajánlja, hogy függetlenül attól, hogy a tagállam jogfejlődése eddig milyen szakaszokon ment keresztül, az oportunitás elvének szélesebb körű alkalmazását (amennyiben ezt a tagállam alkotmánya és jogrendszere lehetővé teszi), vagy ezzel azonos hatású intézkedések alkalmazását.

Ezen elv mentán javasolja a tagállamoknak a vádemelés mellőzést – közérdekből és csak akkor ha a vádhatóságnak elegendő bizonyíték áll a rendelkezésére – meghatározott esetekben a figyelmeztetés vagy megrovás alkalmazását, illetve meghatározott összegű pénzbírást megfizetését.

Hangsúlyozza az ajánlás lehetőséget kell adni a mediációra, illetve a sértetti oldalról arra, hogy a sértett a jogsérelmét saját maga is érvényesíthesse, továbbá, hogy a tagállamoknak növelniük kell azon eljárások számát, ahol lehetőség van arra, hogy a bíróság az eljárásokat felfüggeszse vagy megszüntesse. Javaslatot tesz az ajánlás arra is, hogy a közigazgatási és büntetőjogi büncselekményeket megkülönböztető jogrendszerű országokban a büncselekmények egy részének dekriminalizációjára.⁵ Az ajánlás szerint a ténybeli elemeken kívül a bíróságoknak vizsgálniuk kell a morális elemeket is (szándék, körülmények, stb.) és lehetőséget kell adni az írásbeli illetve a sommás eljárásokra.

Kiemeli még az ajánlás az egyezségkötési lehetőséget, mint az oportunitás elvének egyik eszközét. Az egyezségeken túl ajánlott még az ún. büntetőparancs, amely csekélyebb súlyú és kisebb jelentőségű, kis büntetési tétellel szankcionált büncselekmények esetén a bíróság ügyészi indítványra az iratok alapján dönt – ilyen például tárgyalás mellőzésével született ítélet hazánkban.

Az egyszerűsített eljárásra is tesz ajánlásokat a Miniszteri Bizottság rendelete, mégpedig javasolja, hogy enyhébb büntetés kilátásba helyezése esetén, írásbeli eljárás útján vagy egyszerűsített tárgyaláson bírálják el a büncselekményt. (hasonlatos nálunk a tárgyalásról elmondás intézményéhez).⁶

A büntetőeljárás egyszerűsítését vagy gyorsítását többnyire úgy oldják meg az államok, hogy különösen a csekélyebb jelentőségű, de tömegesen előforduló büncselekményektől igyekeznek megszabadítani az igazságszolgáltatási rendszereiket, és egyre tágabb teret engedve ezáltal az oportunitásnak. Egyre gyakoribb az ügyeknek a különféle megállapodások és egyezségkötések útján történő rendezése, amelyek közül egyik a jelen tanulmányban is vizsgált vádalku. A létrejött büntetőjogi egyezségek a legalitás és az officialitás elvéből fakadó alapelvek bizonyos szintű korlátozásával járnak, ennek ellenére egyre több jogalkalmazó és elméleti szakember is úgy véli, hogy nem feltétlenül szükséges, sőt sok esetben egyáltalán nem célszerű, hogy egy ügy a bírói szakig eljusson. Ebben a helyzetben az egyetlen lehetőségnek a jogi szabályozáson történő változtatás, amely legegyszerűbben a büntetőeljárás egyszerűsítését elősegítő intézkedések bevezetésével érhető el.

⁵ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87)18. számú ajánlása.

⁶ Fehér Lenke: *Diversion and mediation in Austria*, Aj 1995–96/1–2. 97–99. o.

A jelentős súlyú ügyteher növekedésén kívül megemlítendő a büntetőeljárás korszerűsítésével egy gazdasági tényező is, ugyanis nem növekszik sem a bűnüldöző hatóságuk apparátusának a létszáma, sem az ellátásukra szánt állami források mértéke, függetlenül attól, hogy a büntetőügyek száma sajnálatos módon évről évre növekszik.

Ennek nyomán az elmúlt évtizedekben számos európai ország jelentős igazságszolgáltatási reformokat vezetett be annak érdekében, hogy fokozzák a büntetőeljárás hatékonyságát, csökkentsék a költségeket és ezáltal hatékonyabbá tegyék az igazságszolgáltatást.⁷

Az eljárás gyorsításának kérdése annak ellenére, hogy évtizedek óta foglalkoztatja a jogalkotót, napjainkban is igen aktuális és égető fontosságú problémaként nyomja valamennyi büntető igazságszolgáltatási rendszer vállát, ezért is szeretném bemutatni jelen tanulmányban egyes európai államok válaszát arra, hogyan igyekeztek megoldani a problémát.

2. A vádalku térnyerése az egyes európai államokban

2.1. A német vádalku

A német jogrendszerben sokáig ismeretlen fogalom volt a vádalku, még az amerikai vádalkuval foglalkozó szakember John H. Langbein is írt egy cikket a témával kapcsolatban: „A Land without plea bargain: how the Germans do it?” azaz Egy ország vádalku nélkül, azaz hogy csinálják a németek? címmel.⁸ Ez a tanulmány napjainkra ugyan már nem teljesen aktuális, de a németek valóban sokáig ellenálltak az Európába begyűrőző úgymond trendnek, hogy bizonyos bűncselekmények esetén a vádlott bármilyen formában is, de egyezséget kössön a váddal. Ugyanakkor Joachim Hermann⁹ egyik korai tanulmányában rámutatott arra, hogy a tárgyalóteremben hallgatólagosan, azaz hivatalosan el nem ismert módon a vád a védelem sokszor az ügyet tárgyaló bíró részvételével igenis megpróbált reális egyezségre jutni a terhelt büntetését illetően. Ezeket az úgymond titkos tárgyalótermi egyezségeket is a korábban általánosságban hangsúlyozott problémák keltették életre: azaz a bűncselekmények ugrásszerű növekedése, újfajta bűncselekmények például a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények megjelenése és az elhúzódo tárgyalások. Egyébként ezek az alkuk egészen 1982-ig titokban zajlottak, míg 1982-ben megjelent a ezen titkos alkukat leleplezni kívánó és ezzel foglalkozó első cikk, ami elég nagy visszhangot váltott ki akkoriban.

A büntetőeljárás során létrejövő megállapodások és egyezségek mutathatnak eltéréseket az alapkoncepciója a német eljárási rendszerben mindnek az alábbi: a tárgyalás előkészítése során vagy a tárgyalási szakban a terhelt

⁷ Farkas Ákos: *A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai*. In.: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére* (Szerk.: Harsági Viktória – Wopera Zsuzsa) HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007. 90. o.

⁸ John. H. Langbein: *A land without plea bargaining: How the Germans do it?* (Michigan Law Review, 1987/2. sz., 204–205 o.)

⁹ Joachim Hermann: *Bargaining Justice –A Bargain for German Criminal Practice?* In: *Yale Law Journal*, 1992. 755. o.

ajánlatot tesz, hogy részletes vallomást tesz a tárgyalás során, cserébe garanciát kap arra, hogy a büntetése nem halad meg egy előre megszabott határt. A német vádalku tulajdonképpen nem is igazi alku, inkább egy egyezség cserébe a vádlott vallomásaért, amely feltételezi a bíró az ügyész és a védő közös előzetes munkáját és egyeztetéseit.¹⁰ A német modellt összehasonlítva amerikai rokonával az alábbi különbségeket lehet felfedezni:

- a német „Absprachen” elnevezésű jogintézmény ellentétben amerikai társával nem helyettesíti a tárgyalást, csak lerövidíti azt,
- a német vádalkuban a védelemnek és így a terheltnek is teljes a hozzáférése a nyomozati anyaghoz (ellentétben az Egyesült Államokkal, ahol a Felek nem látnak bele egymás kártyáiba, így az alkudozás során is nagy szerepe jut a blöffölésnek, és egyfajta húzd meg ereszd meg játéknak a Felek között),
- a harmadik és álláspontom szerint a legfontosabb különbségtétel, hogy a klasszikusnak tartott amerikai vádalkuban az ügyész az eljárás központi szereplője ellentétben a német modellel, ahol az egyezségkötés nemcsak nem jöhet létre a bíró nélkül, de a bíró végig a központi szereplője is egyezségkötésnek, sőt ezen az elv mentén a bíró mellett a terhelt ügyvédje a másik aktív szereplője az egyezségkötésnek és az ügyészé a legkevésbé aktív szerep az „Absprachen” során.

Ahogy azt láttuk, a német vádalku – ha egyáltalán lehet vádalkunak nevezni – sokban különbözik az amerikai vádalkutól, ennek elsődleges oka az, hogy az erősen inkvizitórius alapokon és a legalitás valamint az ehhez kapcsolódó officialitás elvén alapuló német büntető eljárási rendszerbe a jogalkotó csak óvatosan próbált bevezetni, bármilyen olyan új jogintézményt, amely veszélyeztethette volna a klasszikus és erősen bíróközpontú tárgyalásokat.¹¹

Ezért alakult ki, hogy a német „vádalku” során a védelem nem a vád képviselőjével bocsátkozik tárgyalásokba magáról a vádról, hanem a bíróval és büntetésről. Ezáltal szintén ellentétben az anglo-amerikai modellel, mégiscsak van tárgyalás, csak lerövidül az egyezség által.

Így továbbra is bíró központú marad az eljárás is, hiszen továbbra is a bíró vindikálja magának a jogot, hogy biztosítsa a terheltet a büntetése csökkentéséről, a német jogalkotók ugyanis megpróbálták elkerülni az Egyesült Államokban a vádalku elterjedésével kialakult úgynevezett „ügyészbírászkodást”, azzal, hogy a bíró továbbra is aktív szerepet tölt be az ügyben.¹² A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is rámutatott arra, hogy a bírák közvetítésével megkötött egyezségeknek helye van a jogrendszerben, amennyiben, az alkotmányban és az eljárásjogi kódexben rögzített alapelvek (például az ártatlanság vélelme és a jog a tisztességes eljáráshoz nem sérülnek) nem sérülnek egyezség során. Azt is hangsúlyozta a Legfelsőbb Bíróság, hogy a vádlotti vallomásnak tényfeltárónak és kellően részletesnek kell lennie, illetve a bí-

¹⁰ Maximo Langer: *From Legal Transplants to Legal Translation: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization of Criminal Procedure*, In: *Criminal Law Journal*, Thesis in Criminal Procedure 2004, 39. o.

¹¹ Wiegand Wolfgang: *The Reception of American Law in Europe*, In: *Comperative Law*. 1991/2, 229. o.

¹² Markus Dirk Dibber: *American Plea Bargains*; In: *The Stanford Law Review*, 6/1996–1997/, 547, 554.

rónak vizsgálnia kell a vádlott szavahihetőségét és szükség esetén más bizonyítékokat is meg kell vizsgálnia. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a német jogalkotó olyan megállapodási formát vezetett be a jogrendszerbe, amely továbbra is biztosítja az büntetőeljárások bíró központúságát, egy aktív védői és egy kevésbé aktív ügyészi szerep mellett, amely jobban igazodik az officialitás elvének követelményeihez, különösen az anyagi feltárásának az igényéhez.

2.2. Az olasz vádalku

Az olasz vádalku vagy más néven a „patteggiamento” lényegesen hűebb az amerikai testvéréhez, bár számos eltérést is mutat attól. Az olasz jogalkotók jóval nagyobb szabadságot kaptak, amikor a büntetőeljárás gyorsítását célzó reform területén. Bár az olasz reform jóval nagyobb politikai támogatást kapott, és számos az amerikai akkuzatórius eljáráshoz hasonló elem kapott helyet a büntetőeljárásban, a rendszer egésze még mindig az inkvizitórius eljárás elemeit mutatja.

A nagy változás éve Olaszországban 1989 volt, amikor a Rocco-féle még a Mussolini rezsim idején megszületett büntetőeljárási kódexet felváltotta egy új jóval modernebb és számos az amerikai büntetőeljárási rendszerben megtalálható intézménnyel rokon intézményt mutató eljárási forma.¹³

Az első említésre méltó lépés a reformok útján, hogy kisebb jelentőséget tulajdonítanak a tárgyalás előtt szakaszban összegyűjtendő bizonyítékoknak, amelyek korábban az inkvizitórius eljárásra jellemzően elsősorban az aktát vastagítják. Elrendelték egy speciális akta elkészítését a tárgyalásra, így az ügyet tárgyaló bíró a tárgyalás kezdetekor nincs tisztában a nyomozati szakban begyűjtött tanúvallomásokkal.

Továbbra is számít, hogy a vád és a védelem is végezethet nyomozást a tárgyalás előtti szakaszban, amelyet maguk is szervezhetnek. Másik fontos reformintézkedés, az vádely bevezetése volt az olasz büntetőjogban, amely azt jelenti, hogy a bíró nem terjeszkedhet túl a vádon, illetve kötve van a Felek által megjelölt bizonyítékokhoz, és az általuk megjelölt tanúkat kell meghallgatnia az eljárás során.

A harmadik és jelen értekezés szempontjából talán a leglényegesebb változás, hogy a büntetőeljárás egyszerűsítése érdekében bevezetésre került egy új jogintézmény a – „applaicazione della pena sulla richiesta delle parti” – rövidítve „pattagiamento” – amely lehetőséget a vádnak és a védelemnek egyfajta egyezségkötésre a büntetési tétellel kapcsolatban. A különbség a német absprachen és az olasz vádalku között egyrészt, hogy ahogyan azt már említettem nagyon, hogy az olaszországi reform lényegesen nagyobb „hátszéllel” rendelkezett, másrészt az olaszországi jogalkotók jóval részletesebb tudással rendelkeztek az amerikai igazságszolgáltatási rendszerről, ismerve annak hibáit és előnyeit.

A „pattagiamento” során a vád és a védelem megegyezhet a büntetés mértékéről, és az egyezséget a bíróság hagyja jóvá. Ilyen egyezség során az egyébként kiszabható büntetés az 1/3-ára csökkenthető, és a csökkentett büntetés

¹³ Carlo Gurnieri: *Prosecution in Two Civil Law Countries: Italy and Germany*, In: *Comparing Legal Cultures*, (szerk: David Nelken), New York, 1997.

mértéke nem haladhatja meg az öt évet. A bíró miután átnézi az ügyben keletkezett iratokat (az aktát), és úgy ítéli meg, hogy a vád valamint az ajánlott büntetési tétel megfelel a terhet által elkövetett cselekmény súlyának, akkor jóváhagyja az alku.

Itt szükséges megjegyezni, hogy a bírónak minden esetben vizsgálnia kell egyrészt, hogy a létrejött alku során kiszabható büntetés egyrészt megfelel e a bűncselekmény tárgyi súlyának, másrészt vizsgálnia kell a bírónak, hogy nincs e lehetőség a vádlott felmentésére.

Ahogy az látjuk az amerikai modell és az olasz modell, ugyan közelebb áll egymáshoz, mint a német és az amerikai modell, de kevésbé flexibilis amerikai rokonához képest. Egyrészt csak olyan esetekben lehet alkalmazni a „pattagiamento”-t ahol a büntetési tétel a büntetés csökkentése után nem haladja meg az öt évet, másrészt a büntetést maximum a büntetési tétel harmadára lehet csökkenteni. A „pattagiamento” során létrejött csak egyezség nem érintheti a vádat – ellentétben az amerikai vádalku során bevett szokásokkal – csak a büntetés mértékét.¹⁴ Az olasz jogalkotók nem óhajtották áttörni a legalitás elvén alapuló olasz büntetőeljárás alapvető kereteit, ezért döntöttek úgy, hogy az amerikai modell bizonyos elemeit alkalmazzák, míg az amerikai modell megítélésük szerint a gyakorlatban gondokat okozó elemeit, mint a vád minősítésének a megváltoztatását, valamint a büntetés korlátlan mértékű enyhítését nem alkalmazták.¹⁵

Az olasz „pattagiamento” intézményét ezért kezdetben csak néhány és kisebb súlyú bűncselekmény esetén alkalmazták, amely cselekmények körét az évek során kibővítették, de továbbra is behatárolt az alkalmazási köre, mind a büntetés enyhítése mind a bűncselekmények köre tekintetében.¹⁶

A „pattagiamento” bevezetését ellenzők Olaszországban is arra hivatkoztak, a vádalku bevezetésével sérülhet az olasz alkotmány által garantált ártatlanság védelme. Ezt az olasz jogalkotók azzal védték ki, hogy a vádlottnak tulajdonképpen nem szükséges beismernie a bűncselekmény elkövetését, elég ha nem vitatja az ellene felhozott vádakot, és ezzel az olasz vádalku inkább az amerikai vádalkunak a „nolo contendere”¹⁷ típusához hasonlítható. További korlátja a vádalkunak, hogy a bíró csak az ügy megismerése után dönt, hogy jóváhagyja e a Felek által már megtárgyalt megállapodást vagy úgy ítéli meg, hogy a megállapodás során megkötött egyezség nem felel meg a bűncselekmény törvényi súlyának és mégis tárgyalást tart illetve a terhelt is fenntartja magának azt a jogot, hogy bármikor kérhesse tárgyalás tartását a megkötött alku ellenére. (ide jöhet egy ellentétben az USA-val rész, ahol a vádlottak később hiába tiltakoztak, hogy a már megkötött vádalku ellen például azért mert a halálbüntetéstől való félelmükben egyeztek bele az alkuba).¹⁸

¹⁴ Frank H. Easterbrook, *Plea Bargaining as a Compromise*, Law Review, Columbia, 1992, 1197. o.

¹⁵ William T. Pizzi & Marifioti Luca, *The new Italian Code of Criminal Procedure, The Difficulties of Building an Adversarial Trial System on a Civil Law Foundation*, In: The Yale Law Journal, 1992/1. sz., 345. o.

¹⁶ a „pattagiamento” intézményét az Olasz Büntetőeljárásjogi kódex 444 §. és 448.§. szakaszai szabályozzák

¹⁷ Az amerikai vádalku „nolo contendere” típusában a vádlott nem vitatja a vádat, de nem tesz beismerő vallomást

¹⁸ Stephen P. Freccero.: *An Introduction to New Italian Criminal Procedure*, In: American Journal of Criminal Law , 1994/2. sz. 352–353. o.

A harmadik és egyben a legérdekesebb része a „pattagiamento” intézményének, hogy ha az ügyész elutasítja a vádalkut, akkor a vádlott kérheti a bíróságot a tárgyalás során, hogy vizsgálja meg, hogy az ügyész miért utasította el a vádalku lehetőségét és kérheti a büntetése egyharmadára való csökkentését, ha úgy ítéli meg a bíró, hogy a vádalku feltételei mégis fennálltak volna. A „pattagiamento” során született egyezség a statisztikákban, mint marasztaló ítélet jelenik meg.

2.3. A francia vádalku

Franciaország számos eltérést mutat az fent tárgyalt két országhoz képest, mivel a jogrendszere inkább az opportunitás, mint a legalitás elvi alapjain nyugszik.

Franciaországban az ügyésznek tehát széles mérlegelési jogköre van, például megszüntetheti az eljárást kriminálpolitikai és közrendi okokból, de akár az ügyészség túlterheltségére hivatkozva is.¹⁹ Az opportunitás sajátosságaként érdemes még megjegyezni, hogy Franciaországban az ügyészt a mérlegelési jogkör kizárólag a vádemelés előtt illeti meg. Az ügyész a teljes nyomozati anyag megismerése után mérlegelhet, hogy az ügy súlya és a társadalom béke fenntartása, vagy a közrend védelme megkívánja-e, hogy az állam bűnüldözési monopóliumával éljen, vagy esetleg figyelembe véve más szempontokat is, nem célszerű a vádemelés mellett dönteni.²⁰

A francia vádalkut két részre oszthatjuk egy kompenzációs vagy megegyezéssel eljárásra és az ún. „CRCP” (comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité)-eljárásra, amely „megjelenésen alapuló előzetes beismerés”-t jelent.

A megegyezéssel vagy kompenzációs eljárást (*amende de composition*) az ügyész alkalmazhatja olyan terhelttel szemben, aki beismeri egy vagy több pénzfőbüntetéssel, vagy ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő vétség, vagy hozzá kapcsolódó kihágás elkövetését. Ilyen vétségek: az ittas járművezetés, bizonyos típusú lőfegyverek engedély nélküli birtoklása, könnyű testi sértés, veszélyes fenyegetés, gerinces állatok bántalmazása, illetve a természetkárosítás bizonyos esetei.

Az ügyész meglehetősen széles mérlegelési joggal rendelkezik, és a törvény intézkedések sokaságát sorolja fel, amelyeket az ügyész, szinte a bíró szerepkörébe helyezkedve kiszabhat a terheltre. A leggyakrabban alkalmazott intézkedés egy pénzbüntetés megfizetése az államkassza felé, aminek az összege nem haladhatja meg az adott bűncselekményre előírányozott pénzbüntetés maximumát. Ezen kívül az ügyész a megegyezéssel eljárás keretein belül elveheti meghatározott időre a terhelt fegyvertartási engedélyét, visszavonhatja a vadászati engedélyét, vagy bevonhatja a terhelt jogosítványát (például ittas járművezetés esetén), illetve közmunkát is előírhat a terhelt számára. Lehetősége van még az ügyésznek ezen kívül lefoglalni azt a tárgyat,

¹⁹ Chodosh, E. Hiram: *Reforming Judicial Reform Inspired by U.S. Models*, In: The Harvard Law Journal, 2002/1. sz. 31. o.

²⁰ Kertész Imre: A legalitás eróziója és az opportunitás inváziója. In: Tokaji emlékkönyv, 1996., 115. o.

amivel a bűncselekményt elkövették. Az ügyész kötelezettségévé továbbá, hogy amennyiben a bűncselekménynek ismert az áldozata, kötelező a jóvátételéről gondoskodni.²¹

Az eljárás két szakaszból áll, egyrészt az ügyész saját belátása és mérlegelése szerint egy ajánlatot tesz a terheltnek és figyelmezteti a védő igénybevitelének lehetőségére. Amennyiben a terhelt elfogadja az ügyész által kiszabott intézkedéseket, és kötelezettségeket vállal a magatartási szabályok betartására, akkor a bíró jóváhagyja az „alkut”. Ez a kompenzációs inkább hasonlít amerikai testvéreire, mint a német modell, hiszen itt jóval nagyobb az ügyész diszkrecionális jogköre és csökken a bíró szerepvállalása az ügyben, ugyanakkor ellentétben a „plead guilty”-vel, itt a vádlott és a védője sem aktív szereplője az eljárásnak, inkább az a feladatuk, hogy a megfelelő mérlegelés után elfogadják vagy nem fogadják el az ügyészi ajánlatot, alkudozásra nincs lehetősége tehát a terheltnek. Az anglo-amerikai vádalku során a védelemre is komoly feladat hárul, hiszen az USA-ban egy jó ügyvéd ismeri az alkudozási technikákat, például jobb esetben felismeri, mennyire erős egy ügy, azaz tényleg vannak e perdöntő bizonyítékok a vád kezében vagy csak blöfföl az ügyész, lehet e módosítani a vádat, azaz megpróbálja a legelőnyösebb alkut kiharcolnia az ügyfelének.²²

A „CRPC”-eljárás, a másik francia „*vádalku*” lényege sokban hasonlít a meg egyezéssel eljárásához. Az egyik lényeges különbség, hogy jelen esetben nemcsak kis súlyú, hanem kvázi közepes súlyú bűncselekmények esetén is alkalmazható, amelynek a büntetési tétele nem haladhatja meg az 5 évet. Az ügyész hivatalból, vagy a terhelt illetve védőjének indítványára kezdeményezheti a „CRPC”-eljárást a bíróság előtt. Ennek is előfeltétele, hogy a terhelt beismerő vallomást tegyen, és ahogy az az eljárás nevében is szerepel, minden alkalommal személyesen jelenjen meg az ügyész előtt és természetesen működjön együtt vele. Amennyiben a terhelt és a védő úgy dönt, hogy az ügyész ajánlatát elfogadják, bíróság elé kerül az ügy, ahol egy nyilvános tárgyalás keretében meghallgatják a vádlottat, de valódi bizonyítás itt sem történik. Az ügyész ajánlatának a sorsa itt is csak a bírói szentesítés vagy elutasítás lehet. A „CRPC”-eljárás abban különbözik a kompenzációs eljárástól, hogy itt van lehetősége a terheltnek fellebbeznie.²³

A terheltet tehát a „CRPC”-eljárás esetében jogorvoslati jog illeti meg a bírói döntéssel szemben. A fellebbezésnek a „CRPC”-eljárás esetén első látásra talán nincs túl sok értelme, a fellebbezési jogot feltehetően az amerikai problémák okán „felbuzdulva” két ok miatt vezette be a jogalkotó. Egyrészt a vádalkuval kapcsolatban, az európai országokban rendszeresen felmerülő alkotmányos probléma okán azaz egyrészt a fellebbezéshez való jog, másrészt az ártatlanság véelme kapcsán van erre szükség, illetve a francia jogalkotó lehetőséget kívánt adni a terheltnek, hogy visszaléphessen. Az Egyesül Álla-

²¹ Maximo Langer: *From Legal Transplants to Legal Translation: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization of Criminal Procedure*, In: Criminal Law Journal, Thesis in Criminal Procedure 2004, 59. o.

²² Merryman, John Henry: *The Civil Law Tradition*, Stanford University Press, Tsanford, California, 1985. 101. o.

²³ Maximo Langer: *From Legal Transplants to Legal Translation: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization of Criminal Procedure*, In: Harvard International Law Journal, Thesis in Criminal Procedure 2004/1. sz. 47. o.

mokban ez a probléma szintén felmerült a Jackson kontra Egyesült Államok ügyben is, ahol a halálbüntetéstől való félelmére hivatkozott az elítélt, és azt állította csak ezért kötött alkut a hatósággal. A Legfelsőbb Bíróság azonban fogadta a terhelt védekezését, hogy nem önkéntesen, hanem a halálbüntetéstől való félelmében kötött vádalkut.²⁴

Amennyiben a bíró nem hagyja jóvá a felek közti megállapodást, akkor az ügyésznek más megoldást kell választani, mely lehet egy másik egyszerűsített eljárás, vagy hagyományos eljárást is kezdeményezhet.

Franciaországban ezzel a két eljárással az enyhébb súlyú vagy a társadalomra kevésbé veszélyes bűncselekmények esetén bírói jóváhagyással az ügyész mérlegelésére van bízva, hogy vádat emel e a pénzbüntetést és az egyéb kiszabható intézkedéseket kiszabva, tehát lényegesen enyhébb büntetések útján igyekeznek érvényesíteni az állam büntetőhatalmát.

Amiben különbözik mind a kompenzációs, mind a CRPC eljárás amerikai testvérétől, az hogy itt ellentétben az amerikai gyakorlattal nincs lehetőség tényleges alkura, csak arra van lehetősége a terheltnek, hogy elfogadja az ügyészi ajánlatot. Annyiban viszont hasonlóságot az amerikai modellel, hogy a bíró szerepe csökken ebben az eljárásban az intézkedés vagy büntetés mértékéről az ügyész dönt, a bíróság pedig jóváhagy.²⁵

Összefoglalva a három európai állam eltérő módon, de sikeresen bevezetett olyan új jogintézményeket, amelyek egyrészt alkalmasak voltak a büntető-eljárás egyszerűsítésére és gyorsítására, másrészt lehetőséget adnak arra, hogy az állam érvényesítse büntetőhatalmát, de csökkentse az eljárással a vádlottra és sok esetben a sértettre nehezedő terheket.

De ahogy azt klasszikus értelemben vett vádalkuról egyik európai állam esetében sem beszélhetünk, helyesebb ezen jogintézményeket büntetőjogi megállapodásnak vagy egyezségnek nevezni.

Szintén nehézséget okozott és okozhat a jövőben is a jogalkotó számára, hogy ezen megállapodások összhangban legyenek az államok számára szintén lényeges eljárásjogi garanciákkal azaz az európai alkotmányokban kivétel nélkül megfogalmazott ártatlanság vélelmével, a fair eljáráshoz való alapelvvel és bírósági eljáráshoz való joggal.

Mégis számos érv szól a büntetőeljárás egyszerűsítését célzó eljárások így a vádalku mellett is:

- egyrészt egyszerűsíti az eljárást, illetve csökkenti a büntetőeljárás során felmerülő költségeket
- csökkentik a bíróságra és az ügyészségekre nehezedő terheket, hiszen ahogy azt említésre került. A 70-es 80-as években ugrásszerűen megnőtt a bűncselekmények száma, a hirtelen megnőtt ügyteherhez a mai napig nem nőtt fel az ügyészségi, bírósági apparátus, és sok esetben megfelelő állami forrás sincs a hatóság létszámának növelésére²⁶. Szükségesnek látszik tehát olyan szűrők beépítése a büntetőeljárású rendszerekbe, amelyek szelektálják, hogy

²⁴ <http://supreme.justia.com/us/378/368/case.html>; *Jackson kontra New York állam* (2011. június 18. letöltés).

²⁵ Mireille, DELMAS-MARTY, *Les Grande Systems de politique criminelle*, Miller, 1992. 63–64. o.

²⁶ Megj.: ugyanez a probléma az Egyesült Államokban is létezik.

mely bűncselekmények kerüljenek ténylegesen tárgyalásra és melyek azok, ahol meghatározott feltételek fennállása esetén lehet valamiféle elterelést alkalmazni.

- sokszor a vádlott szempontjából egy második büntetés az elhúzódó tárgyalás (azt hangsúlyozva, hogy az eljárásban a sértettnek is részt kell vennie és a sértett számára különösen embert próbáló feladat végig csinálni az évekig tartó büntetőeljárást – így a hatóságokon kívül a büntetőeljárás más szereplőinek a terheltnek és sértettnek is érdeke, hogy egyszerűbb és kiszámíthatóbb legyen a büntetőeljárás (a francia modellnél még azt is láthattuk, hogy az ügyész hivatalból indítja el a sértetti kompenzációt)

Hangsúlyozandó, hogy azon ügyek kiválasztásánál, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy tárgyalás helyett valamilyen megállapodással záruljanak, figyelemmel kell lenni a jogalkalmazóknak a bűncselekmény súlyára, természetére, a gyanúsított személyiségére, a sértett helyzetére és véleményére, a bíróság által kiszabandó várható büntetésre, az elítélésnek a terheltre kifejtett várható hatására.

